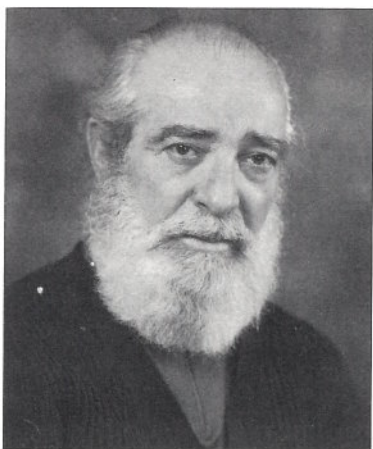

ΑΜΟΡΓΙΑΝΑ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ ΑΜΟΡΓΙΝΩΝ

ΙΣΤΟΡΙΑ - ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ - ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ - ΤΕΧΝΕΣ

Ο Σίμος Μιλτ. Συμεωνίδης γεννήθηκε τό 1934 στήν Καλλιθέα-Άθηνών καί κατάγεται ἀπό τή Σίφνο, ἀπό τή μητέρα του. Διπλωματοῦχος τῆς Παντείου Ἀνωτάτης Σχολῆς Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν, σταδιοδρόμησε στή Δημόσια Διοίκηση (Γενικό Λογιστήριο τοῦ Κράτους), καταλαμβάνοντας ὅλες τίς ἱεραρχικές βαθμίδες μέχρι καί τοῦ Διευθυντοῦ Α΄. Ἀπό τά φοιτητικά του χρόνια ἐπιδόθηκε στήν ἔρευνα τῆς ἱστορίας τῆς Σίφνου συγκεντρώνοντας τή βιβλιογραφία καί

ἀνέκδοτο, κυρίως, ὕλικό γι' αὐτήν καί ἄλλα νησιά τῶν Κυκλάδων ἀπό ἑλληνικά καί Ἀρχεῖα τῆς Ἰταλίας. Παράλληλα ἄρχισε νά δημοσιεύει ἱστορικά μελετήματα καί ἄρθρα σέ περιοδικά καί τοπικές ἐφημερίδες πού ἤδη ἀνέρχονται σέ 225. Ὑπῆρξε ἐκδότης καί διευθυντής τῶν περιοδικῶν «ἡ Σιφνιακή» (1967-1969) καί «Κυκλαδική Ἐπιθεώρησης» (1970-1972) καί γιά ἓνα διάστημα διευθυντής τῆς ἐφημερίδας «Σιφναϊκά Νέα». Ἐγραψε τά βιβλία: α) «Ἡ Κυρία Βρυσιανή, ἤγουν συμβολή εἰς τήν ἱστορίαν τῆς ἐν Σίφνω ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Γενεθλίου τῆς Θεοτόκου», Ἀθῆναι 1966, β) «Μοναστήρια τῆς Σίφνου», Ἀθῆναι 1984, γ) «Ἱστορία τῆς Σίφνου ἀπό τήν Προϊστορική Ἐποχή μέχρι τόν δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο», Ἀθῆναι 1990, δ) «Ἱστορικά Ἀγίου Κωνσταντίνου Ἀρτεμῶνος Σίφνου», Ἀθῆναι 1991 κ.ἄ.: πολλές ἀξιόλογες ἐργασίες του στίς ἐπιστημονικές ἐκδόσεις «Ἐπετηρίς Ἐταιρείας Κυκλαδικῶν Μελετῶν», «Μηλιακά», «Τεύχη τοῦ Ε.Λ.Ι.Α.», «Σαμιακές Μελέτες» κυκλοφοροῦν σέ ἀνάτυπα· ἔγραψε τόν τόμο ἀριθ. 22/1994 τοῦ περιοδικοῦ «Ἀνδριακά Χρονικά» καί ἐργασίες στά «Ἀπεραθίτικα», «Ἀρχατός» τῆς Νάξου, «Παριανά», κ.ἄ. Γράφει ὁ ἴδιος καί ἐκδίδει ἀπό τό 1991 τό περιοδικό «Σιφνιακά, Ἐπετηρίς Ἱστορικῆς Ὑλῆς τῆς Σίφνου», τοῦ ὁποῖου ἔχουν κυκλοφορήσει ἕξι τόμοι καί ἓνα Παράρτημα-συνέκδοση μέ τό Κέντρο Νεοελληνικῶν Ἐρευνῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος Ἐρευνῶν. Στούς τόμους αὐτούς καί τίς 1200 σελίδες τους περιέχεται πολύτιμο ἀρχεῖακό ὕλικό γιά τή Σίφνο (καί ἄλλα νησιά) καί μελέτες πού προήγαγαν ἤ καί ἀνασκέυασαν τήν Ἱστορία τοῦ Νησιοῦ του. Εἶναι μέλος τῆς Ἐταιρείας Κυκλαδικῶν Μελετῶν καί τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου της.

Η ΙΔΡΥΣΗ ΚΑΙ ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΤΗΣ ΑΜΟΡΓΟΥ (1821-1852)

Υπό ΣΙΜΟΥ ΜΙΛΤ. ΣΥΜΕΩΝΙΔΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Οι πληροφορίες για την Παιδεία στην Άμοργό κατά την τουρκοκρατία, ελάχιστες αλήθεια, ήταν απογοητευτικές άφου, όσοι έγραψαν για την Ιστορία του νησιού, αναφέρονται σ' αυτήν επιτροχάδην. Ο Άντ. Μηλιαράκης μάλιστα, στο έργο του «Άμοργός» που πρωτοδημοσιεύτηκε τό 1883, δηλώνει απερίφραστα «ουδέ σχολεία είχεν ή Άμοργός επί τουρκοκρατίας, ουδέ άνδρες εξήλθον δόκιμοι εν τοίς γράμμασιν» και θεωρεί, υποθετικά, ως μοναδικόν διακριθέντα Άμοργίνο, τόν έπίσκοπο Έλους Νικόδημο, επειδή τούτος απέβίωσε στο νησί την 1-8-1730 και ένταφιάστηκε στο ναό του Φωτοδότη¹.

Φαίνεται όμως ότι τά πράγματα δέν είχαν ακριβώς έτσι, ή, τέλος πάντων, δέν ήταν τόσο δυσάρεστα, όπως φανερώνουν νέες μαρτυρίες που πρόσφατα απέκάλυψε ή ιστορική έρευνα. Πράγματι, πληροφορία του έτους 1836, πολύ δηλαδή παλαιότερη τής άποψης του άειμνήστου Μηλιαράκη και, συνεπώς, πλησιέστερη στά γεγονότα και τόν κόσμο τής τουρκοκρατίας, αναφέρει για την Άμοργό:

«...επί μέν τής τυραννίας, ποτέ δέν έπαυσαν να διδάσκωνται και τά κοινά λεγόμενα γράμματα και, εν μερει, τά Έλληνικά, εύπορούντων τότε όπωσοϋν τών κατοίκων...»².

1. Τό έργο αναδημοσιεύτηκε στα «Άμοργιανά», Άθήνα 1995, έτος Α', τεύχος 1ο. Βλ. σχετικώς στή σελ. 36.

2. Έγγραφο άριθ. 6 του Παραρτήματος.

Σημειώνεται ότι: α) τό σύνολο τών εγγράφων που δημοσιεύονται στο Παράρτημα άνήκουν στα Γενικά Άρχεία του Κράτους (Γ.Α.Κ.), σε φάκελλο με την άρχαική ένδειξη «Γραμματεία τών Έκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαιδύσεως» (1833-1848), Κλάδος Β'/Παιδείας, Θυρίς 116-Φάκ. 19 «Άμοργού Έλληνικών Σχολείων» (5/15). Από τόν ίδιο φάκελλο προέρχονται και τά έγγραφα που παρεμβάλλονται αύτούσια στο κείμενο και δέν φέρουν μνεία προέλευσης, ή όποία, αντίθετως, γίνεται όταν οι πληροφορίες προέρχονται από άλλη πηγή με κατάλληλη ύποσημείωση. β) ή συγκέντρωση τών στοιχείων τής παρούσης εργασίας όφείλεται στην έπιμονή του φίλου μου από τά μαθητικά χρόνια κ. Νικολάου Νικήτα Πράσινου, Θεολόγου-Προέδρου του Συνδέσμου Άμοργίνων, και προσφέρεται στον παλαιάμαχο αυτόν Σύνδεσμο και τό περιοδικό «Άμοργιανά» τιμητικά.

Τά στοιχειώδη ἢ «κοινά» λοιπόν γράμματα διδάσκονταν πάντοτε στήν Ἀμοργό, ἀλλά, καί σέ κάποιο βαθμό, κι' αὐτά «τά Ἑλληνικά» (=μαθήματα Μέσης Παιδείας), μέ πρόσληψη ικανῶν διδασκάλων τῆς ἐποχῆς τῆς τουρκοκρατίας, τούς ὁποίους πλήρωναν οἱ κάτοικοι («εὐπορούντων...τῶν κατοίκων») γιά τήν παροχή στά παιδιά τους μιᾶς πιό ἱκανοποιητικῆς μόρφωσης, σέ ὅσα τουλάχιστον ἀπ' αὐτά δέν προορίζονταν γιά τά γεωργικά, ναυτικά κ.λπ. ἐπαγγέλματα.

[Πρέπει νά ἐπισημάνουμε ἐξ ἀρχῆς καί νά γίνει κατανοητό ὅτι, «ἡ τουρκοκρατούμενη νεοελληνική κοινωνία, δέν ἦταν μία ἀπολιτική θρησκευτική κοινότητα ἰσοδούλων, ἀλλά διαφοροποιημένη πολιτική κοινωνία μέ θεσμική συγκρότηση» καί ἀκόμη, ὅτι «ἡ ἰδεολογία μέ τήν ὁποία λειτουργήσε ἡ κοινωνία αὐτή τήν περίοδο τῆς ὀθωμανικῆς ἐπικυριαρχίας, δέν περιορίστηκε στούς θρήνους γιά τήν "Ἄλωση"³, ἀλλά καί δραστηριοποιήθηκε καί ἀναπτύχθηκε μέ κάθε τρόπο, μέσα στά πλαίσια τῶν δυνατοτήτων τῆς ἐποχῆς σέ βαθμό ἀξιοθαύμαστο. Ὅλως ἰδιαίτερα οἱ νησιωτικές κοινωνίες, καί τῆς Ἀμοργοῦ βέβαια. Οἱ Ἀμοργίνοι μάλιστα, μέ τήν ἐπίδοσή τους στά θαλάσσια ἐπαγγέλματα (ἀκόμη καί τό κοῦρσο), ἀπέδειξαν ἀνδρεία καί ἱκανότητες].

Ἀναφορικά μέ τή διδασκαλία τῶν «κοινῶν» γραμμάτων στά νησιά, ἔχουμε μαρτυρία πολύ παλαιότερη, τοῦ τέλους τοῦ 16ου αἰῶνα. Κατ' αὐτήν, σέ ὅλα σχεδόν τά Κυκλαδονήσια λειτουργοῦσαν «*μικρά σχολεῖα τῶν παιδῶν, εἰς ἃ τό ψαλτήριον καί ἄλλα βιβλιάρια διδάσκονται νά ἀναγινώσκωσιν καί νά γράφωσιν· ἐν πολλοῖς ὁμως νήσοις διδάσκεται καί ἡ ἰταλική (γλῶσσα) διά τό, μετά τῆς Βενετίας, ἐμπόριον*»⁴.

Τά μικρά αὐτά σχολεῖα διατηροῦσαν, συνήθως, ἱερεῖς κα μοναχοί πού, ἀφιλοκερδῶς ἢ ἐναντι κάποιας μικρῆς ἀμοιβῆς, μάθαιναν στούς νέους νά γράφουν καί νά διαβάζουν. Ἄν λοιπόν ἀνατρέξει κανεῖς στόν Κώδικα τοῦ Βρεβείου τῆς Μονῆς τῆς Παναγίας Χοζοβιώτισσας⁵, τῆς μακραιώνης αὐτῆς πνευματικῆς κυψέλης τοῦ νησιοῦ, θά διαπιστώσει, ἀπό τίς περιεχόμενες σ' αὐτόν πολυάριθμες καταγραφές διαφόρων πράξεων (οἱ ὁποῖες μάλιστα ἐκκινοῦν πολύ πρῖν ἐπιβληθεῖ ἡ τουρκοκρατία), ὅτι πολλοί ἀπό τούς μοναχοῦς τῆς, ἢ καί ἄλλους, κατά καιρούς, παράγοντες τοῦ τόπου, γνώριζαν, ἄλλοι λίγο, ἄλλοι περισσότερο, τά στοιχειώδη γράμματα, ὥστε νά μήν ἀναφερόμαστε σέ γενική ἀπαιδευσία καί ἐπικράτηση σκοταδισμού στήν Ἀμοργό. Καί μόνον ἡ συνεχῆς αὐτή διαδοχή γραφῶν τοῦ Κώδικα (ἀλλά καί ἄλλων προσώπων πού ὑπογράφουν ὡς «μάρτυρες» τίς καταχωρισμένες σ' αὐτόν πράξεις), σημαίνει τήν ἀδιάκοπη μετάδοση τῶν γραμμάτων, τόσο σέ λαϊκοῦς, ὅσο καί σέ μοναχοῦς τῆς Χοζοβιώτισσας. Δέν ἀποκλείεται λοιπόν, κάποιοι ἀπ' αὐτούς, νά συ-

3. Δ.Γ. Ἀποστολόπουλου-Π.Δ. Μιχαηλάρη, Ἡ Νομική Συναγωγή τοῦ Δοσιθέου, μία πηγή καί ἓνα τεκμήριο, Ἀθήνα 1987, σελ. 7 (ἐκδοση τοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος Ἑρευνῶν).

4. Περ. Ζερλέντου, Σημειώματα περί Ἑλλήνων ἐκ τῶν Μαρτίνου Κρουσιῶν Σουηκῶν Χρονικῶν, ἐν Ἀθήναις 1922, σελ. 27.

5. Ι.Κ. Βογιατζίδου, Ἀμοργός, ἱστορικαί ἔρευναι περί τῆς νήσου. Βλ. ἀναδημοσίευση στά «Ἀμοργιανά», Ἀθήνα 1997, ἔτος Γ', τεῦχος 4ο.

ντηρούσαν τά «μικρά σχολεία» γιά τή διδασκαλία τῶν νέων, οἱ ὅποιοι, μέ τή σειρά τους, διαδέχονταν τούς «διδασκάλους» τους, εἴτε ὡς μοναχοί ἢ ἱερεῖς, εἴτε ὡς «γραμματικοί» στήν ἀσκηση τοῦ ἐμπορίου ἢ καί καντζηλιέρηδες (=γραμματεῖς) τοῦ Κοινοῦ.

Μέ τήν πάροδο τῶν χρόνων καί τή συνεχή ἀνάπτυξη τῆς τοπικῆς αὐτοδιοίκησης, ἡ διδασκαλία τῶν γραμμάτων φαίνεται πῶς συστηματοποιήθηκε, ἄγνωστο πότε περίπου, σέ ἱκανοποιητικό βαθμό. Τοῦτο συνάγεται ἀπό βαρυσήμαντη μαρτυρία τοῦ δημοτικοῦ συμβούλου Ἀμοργοῦ Ἰωάννη Μικαριζόγλου, ὁ ὁποῖος, σέ ἀναφορά τῆς 29-4-1836, πρὸς τήν Κυβέρνηση, ἔγραψε:

«...ἐπί τυραννίας καί τῶν προλαβουσῶν Κυβερνήσεων εἶχομεν ἐκπαιδευτικά καταστήματα, μικρά μὲν, ὅμως καί οὕτως ὠφέλιμα εἰς τήν νῆσον μας. Ἦδη, ὅτε μεγαλῆτερα ν' ἀνεγείρωμεν ἠλπίζομεν, στερούμεθα καί τῶν ὄντων...»⁶.

Πρόκειται γιά σαφέστατη μαρτυρία, πού ἀνατρέχει στήν περίοδο τῆς τουρκοκρατίας («...ἐπί τυραννίας»), ἀδιάφορο ἂν δέν ἀναφέρεται μέ λεπτομέρειες (τίς ὁποῖες ὀφείλει ν' ἀναζητήσει ἡ ἱστορική ἔρευνα) στά μικρά αὐτά «ἐκπαιδευτικά καταστήματα». Ποιά ἦταν ἄραγε αὐτά; Μήπως τά λεγόμενα «γραμματοδιδασκαλεῖα»; τά ἰδιωτικῶς διατηρούμενα ἀπό πρόσωπα πού διέθεταν κάποια μόνρφωση, ἢ μικρά πράγματι ἀκίνητα («σχολικά» κτίρια) τῆς Κοινότητος συντηρούμενα μέ οικονομικές χορηγίες τῆς Χοζοβιώτισσας;

Ἡ ἀναφορά γιά ἐνεργό ἀνάμιξη τῆς τελευταίας στό ἐκπαιδευτικό ἔργο, δέν εἶναι ἀπλή ὑπόθεση. Ὑπάρχει ἤδη μαρτυρία, ἡ ὁποία, μολονότι γενικόλογη, ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ἱστορική Μονή τοῦ νησιοῦ διεδραμάτισε, ἀνέκαθεν, εὐρύτερο ρόλο στά πράγματα τοῦ τόπου πού ὑπῆρξε κοινωνικά συμμετοχικός⁷ καί ὄχι αὐτός πού τῆς ἀποδίδεται τοῦ μεγάλου οικονομικοῦ παράγοντα ἢ τραπεζίτη καί ἐκμεταλλευτῆ τοῦ θρησκευτικοῦ φρονήματος τοῦ λαοῦ⁸. Παρόμοιοι χαρακτηρισμοί, πού διατυπώνονται στηριζόμενοι (εἶν' ἡ ἀλήθεια) σέ ἀριθμό πραγματικῶν περιστατικῶν, γιά τά ὁποῖα ὅμως δέν ἀναζητοῦνται αἷτια ἢ ἀρχές ἢ κανόνες πού τά καθιέρωσαν, φανερώνουν ἀπλῶς ἓνα σύγχρονο κριτικό πνεῦμα γιά γεγονότα τοῦ μακρότατου παρελθόντος μέ σκοπὸ τῆ στήριξη ἀντιλήψεων πού διαμορφώθηκαν καί ἀναπτύχθηκαν πολὺ ἀργότερα μέσα στά πλαίσια καί δεδομένα τῶν σύγχρονων κοινωνιῶν. Οἱ Κοινότητες, στό πολύνησο τῶν Κυκλάδων τουλάχιστον, μπορεῖ τότε νά ὀργανώθηκαν μέ βάση τό «πακέτο» προνομίων πού παραχώρησε τό κυρίαρχο τουρκικό Κράτος (γιά συγκράτηση τοῦ πληθυσμοῦ στήν πε-

6. Ἐγγραφο ἀριθ. 6 τοῦ Παραρτήματος.

7. Ἐγγραφο ἀριθ. 4 καί 20, στοιχεῖο ε'.

8. Στέλιου Α. Μουζάκη, Ἀνέκδοτη καταγραφή περιουσίας τῆς Παναγίας τῆς Ἀμοργοῦ τοῦ 18ου αἰ., περιοδ. «Ἀμοργιανά», Ἀθήνα 1995, ἔτος Α', τεύχος 2ο, σελ. 131.

ριοχή καί άλλους πολιτικούς λόγους), αλλά λειτούργησαν, ή κάθε μία ἀπ'αυτές, μέ σημαντικές ἰδιαιτερότητες, ἀπότοκες ἰσχυρῶν ἐθιμικῶν καταβολῶν, σέ τέτοιο μάλιστα βαθμό, ὥστε ἀκόμη καί μία γενική ἀναφορά στή συγκρότησή τους νά πάσχει ἀναπόφευκτα.

Ἡ μαρτυρία γιά τόν εὐεργετικό ρόλο τῆς Παναγίας Χοζοβιώτισσας στήν κοινωνία τῆς Ἀμοργοῦ, ἔχει ὡς ἐξῆς:

«...τά ἀναθήματα (=προσφορές περιουσιακῶν στοιχείων), τά ὁποῖα οἱ προπάτορες ἡμῶν ἀφιέρωσαν εἰς τό Μοναστήριον τοῦτο, διά τόν ἀριστον βέβαια σκοπόν τοῦ νά μείνωσιν εἰς αὐτό, ὡς ἱερόν ἄσυλον, ἐναποταμιωμένα (=ἀποταμιευμένα), ὑπέρ τῆς κοινῆς ὠφελείας καί ἐκ παιδεύσεως τῶν ἀπογόνων των...»⁹.

Λεπτομερῆ ἀνάλυση τῶν στοιχείων τῆς ἀνωτέρω μαρτυρίας, πού ἀποκαλύπτει μιάν ὄλως ἰδιαίτερη σχέση μεταξύ κατοίκων-Μονῆς (καί ἐπιβεβαιώνεται ἀπό πρόσθετη ὁμοία, ἡ ὁποία ἀναφέρεται σέ συνάψεις γραπτῶν καί προφορικῶν συμφωνιῶν μεταξύ Μονῆς-Κοινότητος Ἀμοργίνων γιά χορηγίες τῆς πρώτης ὑπέρ κοινωφελῶν ἔργων)¹⁰, δέν θά ἐπιχειρήσουμε ἐδῶ, ἀφοῦ τό θέμα ἀνήκει σέ ἄλλη μελέτη, γιά τήν ὁποία ἐργάζεται πρό πολλοῦ τέκνο τῆς Ἀμοργοῦ πού συνεχίζει καί τή σχετική ἱστορική ἔρευνα. Ἄλλωστε καί στήν παρούσα ἐργασία καί γιά τή χρονική περίοδο στήν ὁποία ἀναφέρεται, ἡ συμμετοχή τῆς Μονῆς στήν προαγωγή τῆς Ἐκπαίδευσης στό νησί ἀποδεικνύεται πρώτιστη.

Γιά τήν ἐν γένει πνευματική προαγωγή τῶν Ἀμοργίνων σέ χρόνους παλαιούς καί δυσχερεῖς, μεγάλη σημασία ἔχουν καί οἱ γνωστές ἐπαφές μεταξύ τῶν δύο περιώνυμων Μονῶν, τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου Θεολόγου τῆς Πάτμου καί τῆς Χοζοβιώτισσας. Εἶναι διακριβωμένο, πέραν τῶν ἄλλων σχέσεων, ὅτι στήν πρώτη μόνασε καί ἰκανός ἀριθμός Ἀμοργίνων¹¹. Ἐνας μάλιστα ἀπ' αὐτούς, ὁ ἱερομόναχος Μακάριος, διετέλεσε ἡγούμενός της δύο φορές (1576-1582, 1585-1586. Ἀπεβίωσε στίς 11-8-1588)¹². Διακεκριμένη προσωπικότητα καί φιλοπρόοδος ἄνθρωπος ὁ Μακάριος, ἔστειλε γιά ἀνώτερες σπουδές στό νεοσύστατο (1577) Ἑλληνικό Κολλέγιο τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου Ρώμης τόν μοναχό Εὐτόκιο, ἡλικίας 22 ἐτῶν. Ὑπέρ αὐτοῦ ἔγραψε ὁ Μακάριος στόν πάπα Γρηγόριο ΙΓ' (στίς 24-4-1579), στόν Καρδινάλιο Sirleto (25-4-1579) καί στούς καρδινάλιους Sirleto, Santoro καί Carafa (στίς 15-4-1580)¹³. Αὐτή τήν ἐπο-

9. Ἐγγραφο ἀριθ. 4.

10. Ἐγγραφο ἀριθ. 20.

11. *Διακ(όνου) Χρυσσοστόμου Γ. Φλωρεντῆ*, Βραβεῖον τῆς Ἱεράς Μονῆς Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου Πάτμου, Ἀθήναι 1980 (βλ. ὀνόματα στό εὐρετήριο, σελ. 147).

12. Ὁ.π.π., σελ. 8.

13. *Ζαχαρία Ν. Τσιρπανλῆ*, Τό Ἑλληνικό Κολλέγιο τῆς Ρώμης καί οἱ μαθητές του (1576-1700), Θεσσαλονίκη 1980, σελ. 263 ἐπ. (ἐκδόση Πατριαρχ. Ἰδρύματος Πατερικῶν Μελετῶν).

χή, δηλ. περί τὰ τέλη τοῦ 16ου αἰῶνα, σημειώνεται ἄνθηση τῶν Γραμμάτων στή Μονή τῆς Πάτμου, ὅπου ὁ λόγιος μοναχός τῆς Νικηφόρος Χαρτοφύλαξ παρέδιδε μαθήματα ἑλληνικῆς φιλολογίας¹⁴. Δέν ἀποκλείεται, λόγω τῶν σχέσεων μεταξύ Μονῆς τῆς Χοζοβιώτισσας καί Ἁγίου Ἰωάννου Θεολόγου, τὰ μαθήματα αὐτά νά παρακολούθησαν καί νέοι τῆς Ἄμοργου. Πολύ ἀργότερα, πάντως, μαθητής τῆς Σχολῆς Πάτμου, ἐπί διδασκάλου Δανιήλ Κεραμέα (1769 καί ἐξῆς), ἀνευρίσκεται ὁ Ἄμοργῖνος ιερομόναχος Δανιήλ Θεολογίτης¹⁵, προφανῶς ἀδελφός τῆς Χοζοβιώτισσας.

Κατά τήν ἔναρξη τοῦ 18ου αἰῶνα, μαρτυρεῖται ἡ παρουσία στήν Ἄμοργό δύο διδασκάλων μέ μεγάλη, γιά τήν ἐποχή, μόρφωση. Πρόκειται γιά τόν Βίκτωρα Κορυφαῖο ἢ Κλαπατζαρά¹⁶, ἐνωτικό κληρικό, καί τόν ὀρθόδοξο ἐπίσκοπο Ἐλους Νικόδημο Βαβατενή¹⁷. Κατά τίς ὑπάρχουσες μαρτυρίες ὁ πρῶτος, μαζί μέ τόν πρωτοσύγκελλο Ἀθανάσιο Λαγκαδά, μετά ἀπό ἐγκριση τῆς Διοίκησης τῆς Χοζοβιώτισσας, ἐγκαταβίωσε στό μετόχι τῆς τοῦ Φωτοδότη, μέ ἀνάληψη τῆς ὑποχρέωσης νά τό ἀνακαινίσουν καί ν' ἀνεγείρουν κελλιά. Ἡ παραχώρηση τοῦ μετοχίου ἐγένεε τό ἔτος 1701¹⁸. Στό ἴδιο μετόχι, κατά τόν Ἄντ. Μηλιαράκη (βλ. «Ἄμοργιανά», ἔτος Α' 1995, τεῦχος 1ο, σελ. 36), ἐνταφιάστηκε ὁ ἐπίσκοπος Ἐλους Νικόδημος, ὅταν ἀπεβίωσε ἐκεῖ τήν 1-8-1730, κατά ὑπάρχουσα ἐπιτύμβια ἐπιγραφή, μετά μακρά παραμονή, τουλάχιστον ἀπό τοῦ ἔτους 1712, στήν Ἄμοργό, μέ τήν ὁποία, ὅπως ἀναφέρεται, διατηροῦσε «σύνδεσμο» ἀπό παλαιότερα, πρό τοῦ 1700¹⁹.

14. Σίμου Μιλτ. *Συμμεωνίδη*, Κοινωνία καί Παιδεία στή Σίφνο κατά τήν τουρκοκρατία (1537-1821), περιοδ. «Σιφνιακά», Ἀθήναι 1995, τόμ. Ε', σελ. 22-24, ὅπου τὰ «σπέρματα πληροφοριῶν γιά τήν Ἐκπαίδευση» στά νησιά κατά τὰ τέλη τοῦ 16ου αἰ. καί ἡ σχετική βιβλιογραφία.

15. Ἀγγελικῆς Γ. *Σκαρβέλη-Νικολοπούλου*, Μαθηματάρια τῶν Ἑλληνικῶν Σχολείων κατά τήν τουρκοκρατία, Ἀθήναι 1994, σελ. 439-440.

16. *Συμμεωνίδη*, Κοινωνία καί Παιδεία κλπ., σελ. 34-35 καί 112-114 οἱ λεπτομέρειες γιά τόν Κορυφαῖο.

17. Γιά τόν ἐπίσκοπο Ἐλους Νικόδημο βλ. στοῦ Μηλιαράκη (ἀνωτέρω ὑποσ. 1), *Περ. Ζερλέντου*, Ἡ ἐν Πελοποννήσῳ Ἑλληνική Ἐκκλησία ἐπί Ἐνετῶν ἔτεσι 1685-1715, ἐν Ἀθήναις 1921, σελ. 30 καί *Τάσου Ἀθ. Γριτσόπουλου*, Ἡ Ἐκκλησία τῆς Πελοποννήσου μετά τήν Ἄλωση, Ἀθήναι 1992, σελ. 200, 444-445.

18. *Συμμεωνίδη*, Κοινωνία κ.λπ., σελ. 151, ὅπου δημοσιεύεται τό ἔγγραφο παραχώρησης τοῦ Φωτοδότη.

19. *Γριτσόπουλου*, ὀ.π.π., *Συνδέσμου Ἄμοργίνων*, «Ἐπιφανεῖς Ἄμοργίνοι», Ἀθήναι 1983, σελ. 256, ὅπου ἔγγραφο ἀπό 29-5-1715, τό ὁποῖο ὑπογράφει ὡς ἠγούμενος τῆς Χοζοβιώτισσας. Βλ. μνεῖες πολλῶν ἐγγράφων γιά τόν Νικόδημο στοῦ *Στέλιου Α. Μουζάκη*, Ὁ Μοναχισμός στό Ν.Α. Αἰγαῖο κατά τόν 16ο-18ο αἰῶνα, Ἀθήναι 1997. Στή σελ. 89 ἀναφέρεται ἔγγραφο τῆς 16-8-1722, στό ὁποῖο ὁ Νικόδημος ἀποκαλεῖται μέ τό ἐπώνυμο «Σιγάλας», στοιχεῖο πού, πιθανόν, νά προσδιορίζει τόν «σύνδεσμό» του μέ τήν Ἄμοργό. Ὁ κ. Μουζάκης (σελ. 45, ὑποσ. 118) ἀνεκοίνωσε ὅτι ἐτοιμάζει γι' αὐτόν ἰδιαιτέρη μελέτη.

Ἡ παρουσία τῶν δύο αὐτῶν διδασκάλων στήν Ἀμοργό, πού ἀποτελεῖ θέμα γιά περαιτέρω ἔρευνα, δέν ἀποκλείεται νά ὀριοθετεῖ τήν ἀφετηρία διδασκαλίας τῶν «Ἑλληνικῶν» στό νησί, ὅταν μάλιστα εἶναι γνωστό ὅτι ὁ Κορυφαῖος δυστυχοῦσε τότε καί γιά νά ἐπιβιώσει θά πρέπει νά ὑποθέσουμε ὅτι δίδαξε μέ ἀμοιβή. Πολύ πιθανόν ἀπό τότε καί στό ἐξῆς νά προσλαμβάνονταν διδάσκαλοι Μέσης Παιδείας γιά τή διδασκαλία τῶν νέων «εὐπορούντων τότε ὅπως οὖν τῶν κατοίκων» τοῦ νησιοῦ.

Ὅμως, «ὀλίγους χρόνους πρό τοῦ ἱεροῦ ἡμῶν ἀγῶνος (=1821), πολλά παθοῦσα ἡ νῆσος αὕτη ὑπό πειρατῶν, ἐδυστύχει μέν, ἀλλά μετρίως, ἐν δέ τῷ ἀγῶνι ἔγεινε λάφυρον (=περιῆλθε στήν κατοχή) σχεδόν ὅλη τῶν Κρητῶν καί λοιπῶν ληστῶν, καταντήσασα νά πορίζεται καί αὐτά τά πρὸς τροφήν μέ μεγάλην δυσκολίαν». Γιά τούς σοβαροὺς αὐτοὺς λόγους, ἡ Κοινότητα δέν ἦταν πλέον σέ θέση «νά φροντίζει καί περὶ ἐκπαιδεύσεως τῶν τέκνων της...». Ἐξωγενεῖς δηλαδή παράγοντες, πού ἀνέτρεψαν τήν κοινωνική ὁμαλότητα προεπαναστατικά καί κατά τήν Ἐπανάσταση, μέ δυσμενεῖς ἐπιπτώσεις καί στήν οἰκονομία τοῦ νησιοῦ, ἀνέστειλαν τή συνέχιση τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ ἔργου ἐλλείψει πόρων.

